

DOI 10.51558/2490-3647.2025.10.1.641

UDK 159.954:37.091.3

Primljeno: 20. 02. 2025.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Dorđe Petronić, Nermin Đapo, Igor Vujović

AKTIVNO OTVORENO MIŠLJENJE I STUDIJSKA SOCIJALIZACIJA

Aktivno otvoreno mišljenje (AOM) je dispozicija koja se manifestuje kao sklonost da se prilikom razmišljanja i donošenja odluka svjesno i aktivno traže, razmatraju i na osnovu dostupnih dokaza procjenjuju različiti argumenti s ciljem donošenja objektivnih zaključaka. Prema hipotezi o studijskoj socijalizaciji, osobe u toku akademskih studija usklađuju svoj postojeći sistem vrijednosti, stavove i uvjerenja sa onima koji vladaju u akademskoj grupi koju pohađaju. U radu nastojimo ispitati da li iskustvo studiranja u određenoj studijskoj gupi ostvaruje statistički značajan efekat na AOM. Istraživanje je realizovano na prigodnom uzorku studenata studijskog programa teologije (n=82) i psihologije (n=205). Iz svake grupe testirani su studenti koji su na početku (prva i druga godina) i na kraju (četvrta i peta godina) studija. Dispozicija ka AOM-u procijenjena je skalom Likertovog tipa koja se sastoji od 20 tvrdnji. Hipoteza istraživanja je da tokom studiranja studenti psihologije pokazuju značajnije povećanje sklonosti ka AOM-u u odnosu na studente teologije. Analizom rezultata utvrđeno je da, kada je razvijenost AOM-a u pitanju, ne postoji statistički značajna interakcija između studijske grupe i dužine studiranja. Stoga se može zaključiti da hipoteza o efektima studijske socijalizacije na aktivno otvoreno mišljenje nije potvrđena jer studenti psihologije već na početku studija ostvaruju statistički značajno veće prosječne AOM rezultate u odnosu na studente teologije, a u toku studija ne dolazi do značajne promjene nivoa AOM niti u jednoj grupi.

Ključne riječ: aktivno-otvoreno mišljenje; studijska socijalizacija; kognitivni stilovi; hipoteza samoselekcije

1. UVOD

U posljednjih nekoliko decenija bilježi se porast istraživanja koja za cilj imaju bolje razumijevanje faktora sposobnosti rasuđivanja i racionalnog odlučivanja. U tradicionalnoj kognitivnoj psihologiji inteligencija je smatrana ključnim prediktorom dobrog rasuđivanja. Međutim, iako je na osnovu mjera inteligencije moguće sa značajnom pouzdanošću predvidjeti uspjeh u različitim domenima, poput radne efikasnosti (Sackett, Demeke, Bazian, Griebie, Priest & Kuncel 2024) socioekonomskog uspjeha (Strenze 2007), ili dugovječnosti (Calvin, Deary, Fenton, Roberts, Der, Leckenby & Batty 2011), Stanovich i saradnici (Stanovich & Toplak 2014; Stanovich, West, & Toplak 2016; Toplak, West & Stanovich 2011) naglašavaju da je koncept racionalnosti obuhvatniji od koncepta inteligencije i da je za dobro rasuđivanje, pored kognitivnih sposobnosti, neophodno biti osjetljiv na suptilne signale koji ukazuju na potrebu za korištenjem maksimalnog potencijala intelektualnih sposobnosti (inteligencije). Ovaj aspekt rasuđivanja u literaturi se naziva dispozicijama mišljenja ili kognitivnim stilovima (Baron 1985, 2008; Perkins, Jay & Tishman 1993; Perkins, Tishman, Ritchhart, Donis Andrade 2000; Stanovich et al. 2016). Dispozicije predstavljaju inherentne sklonosti ili tendencije u ponašanju. Dispozicije mišljenja su sklonosti koje pojedinci imaju prema određenim načinima razmišljanja (Perkins et al. 1993). Odnose se na to kako pristupamo razmišljanju, procesuiranju informacija i donošenju odluka, utiču na percepciju svijeta oko sebe, razumijevanje informacija, formiranje stajališta.

Postoji više dispozicija mišljenja, poput aktivnog otvorenog mišljenja, potrebe za kognicijom, dogmatizma, potrebe za zatvaranjem (Stanovich et al. 2016). U ovom radu bavimo se dispozicijom ka aktivnom otvorenom mišljenju (AOM). AOM se manifestuje kao sklonost da se prilikom donošenja odluke ili rješavanja problema bude otvoren za različite mogućnosti rješavanja problema, te da se za njima i argumentima na osnovu kojih bi se mogle validirati aktivno traga (Baron 1985, 2008). U pitanju je dinamičan proces, jer se svaka mogućnost kontinuirano validira na osnovu dostupnih dokaza, uz privremeni pristanak na jedno „pobjedničko“ gledište koje najbolje odgovara dostupnim dokazima i sistemu ličnih interesa pojedinca. Zaključeno gledište trajno je otvoreno za naknadnu ponovnu evaluaciju u svjetlu novih informacija. Osobe izrazito sklone AOM-u imaju razvijene vještine kritičkog razmišljanja, logičkog zaključivanja, evaluacije argumenata (Stanovich et al. 2016) i refleksivnog mišljenja (Toplak, West & Stanovich 2011).

Prema hipotezi o studijskoj socijalizaciji, studenti u toku akademskih studija usklađuju svoj postojeći sistem vrijednosti, uvjerenja i stavove sa onima koji vladaju

u akademskoj grupi koju pohađaju (Weidman 1979). Ove promjene mogu nastati kao posljedica usvajanja novog znanja, razmatranja novih perspektiva ali i kao posljedica boravka u okruženju u kojem je određen oblik ponašanja norma ili ideal (Dračić i Muheljić 2018).

Baron (1993) ističe da kultura i obrazovanje imaju značajnu ulogu u razvoju AOM-a. Ukoliko osoba nikada nije bila izložena visokokvalitetnim naučnim informacijama, njene kompetencije da na adekvatan način pretražuje dokaze kako bi vrednovala mogućnosti su smanjene (Stenhouse, Myers, Vraga, Kotcher, Beall & Maibach 2018). Univerzitetско obrazovanje podstiče aktivno otvoreno mišljenje jer, sa jedne strane, pruža bazu znanja (Stanovich et al. 2016) ili dokaza (Baron 2008) kojima se mogu vrednovati mogućnosti, a s druge strane, podučava studente osnovama naučnog pristupa, što uključuje postavljanje hipoteza, prikupljanje i analizu podataka, kao i donošenje zaključaka zasnovanih na empirijskim dokazima. Temeljne vrijednosti univerzitetskog nasljeđa, poput razumnosti, demokratičnosti, kritičnosti, otvorenosti, slobode, autonomije (Vučković 2021), razmjene znanja i ideja, slobode govora (Perkins et al. 1993), humanizma, antiautoritarizma, vladavine zakona, ekonomske slobode utjelovljuju i podržavaju kulturnu vrijednost AOM-a.

Osnovni cilj ovog istraživanja je ispitati odnos između izbora studijskog programa i sklonosti ka aktivnom otvoreno mišljenju. Shodno tome ispitivali smo studente različitih studijskih programa (psihologija i teologija) na početku (prva i druga godina) i na kraju studija (četvrta i peta godina). Polazna pretpostavka u istraživanju je da studijska socijalizacija, posebno u okviru akademskih grupa u kojima je naglašenija uloga naučnog pristupa i analitičkog mišljenja, može predstavljati podsticaj u razvoju AOM-a. U skladu s tim postavljena je sljedeću istraživačka hipoteza:

H1: Studij psihologije predstavlja akademski ambijent koji je u većoj mjeri usmjeren na razvoj aktivnog otvorenog mišljenja u odnosu na studij teologije.

Akademsko polje psihologije se zasniva na empirijskom pristupu proučavanju ljudskog ponašanja, kognicije i emocionalnih procesa. To podrazumijeva primjenu eksperimentalnih, korelacionih i kvalitativnih metoda u cilju verifikabilnosti i falsifikabilnosti znanja. Psihologija, posebno kroz metodologiju istraživanja, često problematizuje i testira sopstvene teorijske okvire i metodološke pristupe, ispitujući njihovu validnost i granice. Ovakav pristup podstiče kritičko razmišljanje, traženje validnih dokaza i otvorenost za promjene stavova na osnovu novih saznanja. Sa druge strane, teologija se u većoj mjeri oslanja na dogmatska i hermeneutička tumačenja određenih

tekstova i tradicija, gde je znanje često apriorno definisano religijskim kanonima. Iako se u teologiji koriste logički argumenti, hermeneutičke metode i filozofske analize, ove metode se ne oslanjaju prvenstveno na empirijska ispitivanja. S obzirom na to da AOM podrazumijeva fleksibilnost u razmatranju alternativnih perspektiva, sposobnost mijenjanja uvjerenja na osnovu novih dokaza i odbacivanje dogmatskog pristupa znanju, smatrali smo opravdanim pretpostaviti da je studijska grupa psihologije pogodniji ambijent za razvoj sklonosti ka AOM-u u odnosu na studijsku grupu teologije. Sa stanovišta konkretnih rezultata, u prilog hipoteze o studijskoj socijalizaciji govorio bi statistički značajan interakcijski efekat studijske grupe i studijske godine.

Pored hipoteze o studijskoj socijalizaciji, povezanost akademske discipline i AOM-a može se alternativno objasniti i hipotezom o samoselekciji (Elchardus & Spruyt 2009; Hastie 2007). Hipotezom samoselekcije se pretpostavlja da je povezanost između akademske discipline i stavova posljedica toga što su ti stavovi već stečeni u vrijeme odabira akademskog polja. Stoga je vjerovatnije da će ti stavovi uticati na izbor studija, nego da će studiranje uticati na stavove (Hastie 2007). U tom kontekstu moguće je postaviti alternativnu hipotezu koja glasi:

H2: Studenti sa već izraženom sklonošću ka AOM-u biraju studij psihologije jer predstavlja akademski ambijent koji je više u skladu sa njihovim dispozicijama, dok studenti sa nižom sklonošću ka AOM-u češće biraju studij teologije.

Argumenti za i protiv hipoteze samoselekcije, odnosno studijske socijalizacije, često se uzimaju na temelju uvjerenja u primat rane socijalizacije u odnosu na uvjerenje u kontinuiranu socijalizaciju (Elchardus & Spruyt 2009). Dispozicioni model AOM-a za koji se zalažu Stanovich i saradnici (2016) više je u skladu sa hipotezom o samoselekciji jer je opšta karakteristika dispozicionih modela da više ističu značaj rane u odnosu na kontinuiranu socijalizaciju (Elchardus & Spruyt, 2009). Sa stanovišta hipoteze samoselekcije, može se predvidjeti da osobe prije upisa na fakultet imaju već formirano AOM, i da, shodno tome, biraju akademsko polje koje najbolje podržava njihove postojeće vrijednosti i stavove. Stoga bi u prilog hipoteze o samoselekciji govorio statistički značajan glavni efekat studijske grupe, pri čemu nisu značajni interakcijski efekti studijske grupe i godine studija, kao ni glavni efekat godine studija. Istovremeno, ukoliko bi se pokazalo da su i glavni efekat studijske grupe i interakcijski efekat studijske grupe i godine studija statistički značajni, to bi ukazivalo da oba mehanizma – i samoselekcija i studijska socijalizacija – doprinose formiranju AOM-a.

2. METOD

2.1. Uzorak i postupak

Istraživanje je realizovano na prigodnom uzorku izabranom iz populacije studenata državnih fakulteta u Bosni i Hercegovini. Ukupno je ispitano 287 ispitanika od čega 19,9% studira na Univerzitetu u Istočnom Sarajevu a preostalih 80,1% na Univerzitetu u Sarajevu. Većina ispitanika bila je ženskog pola (65,1%), a prosječan uzrast je bio 20,68 godina, uz standardnu devijaciju od 2,06 godina. Zastupljenost ispitanika po analiziranim grupama predstavljena je u Tabeli 1.

Tabela 1. Zastupljenost ispitanika u analiziranim grupama

		Studijska grupa		
		Teološki	Psihologija	Ukupno
Dužina studiranja	Početak studija	62 (21,6%)	149 (51,9%)	211
	Kraj studija	20 (7,0%)	56 (19,5%)	76
	Ukupno	82 (28,6%)	205 (71,4%)	287

U sprovedenom istraživanju primjetna je izrazito različita polna zastupljenost u analiziranim grupama, tako je većina studenata teologije muškog pola (81,7%) dok je većina studenta psihologije ženskog pola (84,5%). Prikupljanje podataka je realizovano u periodu od oktobra do novembra 2022. godine. Svi ispitanici su se usmeno izjasnili da su saglasni da dobrovoljno učestvuju u istraživanju, a anketu su popunjavali bilježeći svoje odgovore olovkom na prethodno pripremljen štampani materijal. Ispitivanje je vršeno grupno u prostorijama fakulteta.

2.2. Instrumenti

AOM – BiH je prevedena skala aktivnog otvorenog mišljenja koju su ponudili Stanovich i saradnici (2016). U sklopu preliminarnih analiza metrijskih karakteristika pojedinačnih stavki utvrđeno je da 11 od 31 tvrdnje u skali nema zadovoljavajuću diskriminativnu moć (korelacija pojedinačnih stavki sa ukupnim skorom je manja od .3) niti reprezentativnost (faktorska zasićanja su manja od .4). U cilju postizanja bolje procjene statističkih parametara glavne analize su sprovedene na skraćenoj verziji skale koja se sastojala od 20 tvrdnji sa zadovoljavajućim metrijskim karakteristikama

(AOM-BiH20).¹ Na tvrdnje ispitanici odgovoraju izražavajući stepen slaganja na kontinuumu od 1 (u potpunosti se ne slažem) do 6 (u potpunosti se slažem). Primjer tvrdnje iz skale je: „Uvjerenja uvijek treba preispitivati u odnosu na nove informacije ili dokaze“. Ukupan rezultat na skali dobija se sabiranjem odgovora koje je ispitanik dao na svaku pojedinačnu tvrdnju, a pouzdanost tako dobijenog rezultata je zadovoljavajuća ($\alpha=.72$; Fajgelj 2005).

3. REZULTATI

3.1. Preliminarna statistička analiza

Deskriptivni statistički pokazatelji rezultata na skali aktivnog otvorenog mišljenja prikazani su u Tabeli 2. Na osnovu apsolutnih vrijednosti kritičnog racija za skjunis ($c.r._{Sk}$) koje su veće od 1,96 (Byrne 2016) može se zaključiti da je pretpostavka o normalnoj raspodjeli narušena. S obzirom na to da je riječ o negativnoj asimetriji može se zaključiti da su ispitanici češće postizali visoke AOM rezultate, nego što je to slučaj kod normalne raspodjele.

Tabela 2. Deskriptivni statistički pokazatelji na skali AOM-BiH20

		M	SD	S_k	$c.r._{Sk}$	K_u	$c.r._{Ku}$	α
AOM (cijeli uzorak)		89,43	10,15	-,723	2,04	-,463	1,61	,71
AOM (pol)	ženski	91,17	9,62	-,273	1,54	-,366	1,03	
	muški	85,88	10,11	-,125	0,51	-,654	1,34	
AOM (studijska grupa)	psihologija	91,73	9,51	-,333	0,02	-,303	0,57	
	teologija	83,78	9,51	,041	1,54	-,318	0,94	
AOM (studijska godina)	početak studija	88,98	10,39	-,122	0,73	-,566	1,69	
	kraj studija	90,79	9,38	-,523	1,8	,139	0,25	

Kada je u pitanju odstupanje od modela normalne krive po vertikalnoj osi, možemo konstatovati da se distribucije statistički značajno ne razlikuju od normalne jer je apsolutna vrijednost kritičnog racija za kurtosis ($c.r._{Ku}$) manja od 1,96. Kada se analiziraju rezultati prema polu, može se zaključiti da su žene u prosjeku postizale

¹ S obzirom na to da je skala značajno modifikovana u odnosu na originalnu verziju, jer je približno trećina nedovoljno validnih stavki izostavljena, glavne analize su sprovedene na skraćenoj, ali i na originalnoj verziji bez izostavljanja tvrdnji. Utvrdili smo da dobijeni rezultati nisu posljedica modifikacije skale jer se na osnovu rezultata na obje verzije mogu donijeti isti zaključci.

više rezultate na skali u poređenju s muškarcima. Iako su apsolutne vrijednosti kritičnog racija za skjunis i kurtosis niske u obje podskupine, asimetrija distribucije kod žena ukazuje na blagu negativnu asimetričnost, što znači da je veći broj ispitanica imao rezultate iznad prosjeka. Kod muških ispitanika distribucija je bliža normalnoj, ali su u prosjeku ostvarili niže rezultate nego žene. Razmatrajući razlike između studijskih grupa, studenti psihologije su pokazali više rezultate u poređenju sa studentima teologije. Ova razlika može ukazivati na potencijalnu povezanost obrazovne oblasti i sklonosti ka aktivnom otvorenom mišljenju. Distribucija rezultata kod studenata psihologije pokazuje blagu negativnu asimetriju, dok je distribucija kod studenata teologije gotovo simetrična. Analizirajući razlike u zavisnosti od studijske godine, vidi se da su studenti na kraju studija postizali nešto više rezultate u poređenju s onima na početku studija.

Odstupanje od normalne raspodjele ni u jednom slučaju nije ekstremno jer je vrijednost skjunisa i kurtosisa manja od 1 (Tabachnick & Fidell 2013). Stoga je odlučeno da se podaci ne tretiraju primjenom transformacija za normalizovanje distribucije. Dodatni razlog za odluku jeste i činjenica da se nastoji testirati razlika u prosječnim vrijednostima zavisne varijable između grupa, a primjena transformacije bi uticala na prosječne vrijednosti, što otežava interpretaciju dobijenih rezultata.

Analizirajući nedostajuće podatke možemo konstatovati da 5,79% ispitanika nije odgovorilo na barem jednu od tvrdnji u skali. Nedostajuće vrijednosti (0,66%) tretirane su FCS metodom višestruke imputacije, kojim je kreirano 1000 setova podataka, pri čemu su konačne vrijednosti za nedostajuće podatke određene preko moda imputovanih podataka.

Rezultati analizirane povezanosti između analiziranih varijabli u istraživanju su prikazani u Tabeli 3. Tako se može zaključiti da je studijska grupa pozitivno povezana sa AOM, a to znači da studenti psihologije ostvaruju više rezultate na skali u odnosu na studente teologije.

Tabela 3. Povezanost AOM-BiH20 i socijalno-demografskih karakteristika uzorka

	Studijska grupa	Studijska godina	Pol	Uzrast
1. Skala aktivnog otvorenog mišljenja AOM-BiH20	,35**	,07	-,25**	-,11
2. Studijska grupa		,03	-,64**	,03
3. Studijska godina			-,13*	,79**
4. Pol				-,10

**statistički značajno na nivou 0,01

* statistički značajno na nivo 0,05

Kako se može i očekivati studijska godina je snažno povezana sa uzrastom, a pol je snažno povezan sa studijskom grupom jer je u studijskoj grupi psihologije većina žena, dok u studijskoj grupi teologije dominiraju muškarci. S obzirom na korelacije pola, uzrasta, studijske grupe i godine studija zaključili smo da je u daljim analizama neophodno statistički kontrolisati efekat pola i uzrasta na odnos AOM-a i godine studija i studijske grupe. Iz tog razloga odlučili smo se primjeniti statistički postupak analize kovarijanse neponovljenih mjerenja (ANCOVA 2x2), pri čemu su pol i uzrast tretirani kao kovarijati.

Na osnovu rezultata u Tabeli 1, u kojoj je prikazana zastupljenost ispitanika po analiziranim grupama, može se zaključiti da je proporcionalno mnogo više studenata psihologije u odnosu na studente teologije, te da je okviru svake studijske grupe više ispitanika na početku studija u odnosu na kraju². Ipak, u svakoj ćeliji ima znatno više ispitanika od broja zavisnih varijabli, pri čemu broj ispitanika u najmanjoj ćeliji nije manji u odnosu na minimalno preporučenih 20, što zadovoljava minimalne uslove za primjenu ANCOVA 2x2 (Tabachnick & Fidell 2013). Na osnovu rezultata Levinovog testa homogenosti varijanse ($F=1,556$; $p=,203$) zaključeno je da pretpostavka o homogenosti varijanse nije narušena. Pretpostavka o homogenosti regresionih nagiba testirana je računanjem interakcije između nezavisnih varijabli i kovarijata. Zaključeno je da podaci zadovoljavaju uslove za primjenu ANCOVA jer interakcijski efekti pola sa studijskom grupom ($F=0,183$; $p=,911$) i studijskom godinom ($F=0,444$; $p=,506$) nisu statistički značajni, a niti su statistički značajni interakcijski efekti

2 Zastupljenost ispitanika po analiziranim grupama u skladu je sa raspodjelom statističkih jedinica u populaciji. Studijske grupe psihologije su brojnije u odnosu na studijske grupe teologije, a više je studenata na početku studija u odnosu na kraj.

uzrasta sa studijskom grupom ($F=2,439$; $p=,081$) i studijskom godinom ($F=1,03$; $p=,294$; Tabachnick & Fidell 2013).

3.2. Glavna statistička analiza

Glavni rezultati sprovedene ANCOVA-e 2x2 prikazani su u Tabeli 3, dok su pol i uzrast uključeni kao kovarijati prikazani su u Tabeli 4. Prije svega može se zaključiti da u testiranom modelu pol i uzrast nisu statistički značajan kovarijat, što znači da se efekti studijske godine i studijske grupe na AOM ne mogu pripisati varijacijama u kovarijatama. Nadalje, na osnovu prikazanih rezultata može se zaključiti da nije potvrđena hipoteza kojom smo izrazili očekivanje o postojanju statistički značajnog interakcijskog efekta između studijske grupe i studijske godine na AOM. S obzirom na to da interakcijski efekti nisu statistički značajni može se zaključiti da iskustvo studiranja u okviru različitih studijskih grupa ne podstiče na različit način sklonost ka AOM-u. Drugim riječima, dispozicija ka AOM-u se razvija nezavisno od toga koju studijsku grupu studenti pohađaju, što znači da studijska socijalizacija ne ostvaruje statistički značajne efekte na AOM.

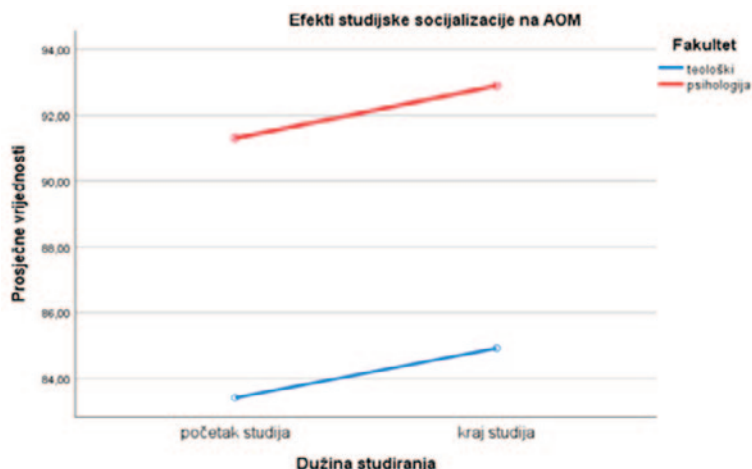
Tabela 4: Efekti studijske socijalizacije na aktivno otvoreno mišljenje

Zavisna varijabla	Efekat	F	p	η
Aktivno otvoreno mišljenje (AOM-BiH20)	pol	,131	,717	
	uzrast	2,246	,135	
	studijska godina	0,242	,623	
	studijska grupa	18,006	,000**	,060
	Studijska godina* studijska grupa	,060	,806	

** statistički značajno na nivou 0,01

Pored analiziranih interakcijskih efekata, iz Tabele 3 može se zaključiti da je statistički značajni glavni efekti studijske grupe na AOM. Radi lakše interpretacije i detaljnijeg uvida u smjer zabilježenih razlika, prosječne vrijednosti AOM u svakoj od grupa prikazane su na Grafikonu 1.

Grafikon 1: Prosječne vrijednosti AOMBih20

Statistički značajan glavni efekat studijske grupe znači da su studenti psihologije generalno, bez obzira na to da li su na početku ili na kraju studija, skloniji aktivnom otvorenom mišljenju u odnosu na studente teologije. Drugim riječima, studenti psihologije su skloniji izbjegavanju stava da su trenutna uvjerenja, mišljenja i znanja o svijetu koji nas okružuje apsolutna, konačna i nepromjenljiva, i u procesu donošenja odluka pokazuju veću sklonost ka pretraživanju i razmatranju alternativnih informacija, dokaza i mogućnosti (a ne samo onih koje trenutno favorizuju) u odnosu na studente koji studiraju teologiju. Studijska grupa objašnjava 6% varijanse u AOM-u, na osnovu čega je zaključeno da se radi o efektu srednje veličine (Tabachnick & Fidell 2013).

4. DISKUSIJA

Kako je predstavljeno u uvodnom dijelu, brojna istraživanja iz oblasti socijalne psihologije pokazuju da obrazovanje igra važnu ulogu u oblikovanju stavova mladih jer profesori, strukovne paradigme i norme fakulteta mogu značajno uticati na mišljenja, stavove i obrasce ponašanja mladih ljudi (Dračić i Muheljić 2018). Stoga je osnovni cilj ove studije bio ispitati da li izloženost informacijskom i normativnom uticaju unutar grupe podstiče studente da aktivno otvoreno razmišljaju. Smatrali smo da je informacijski i normativni efekat u sklopu studijskih programa teologije takav da u manjoj mjeri podstiče AOM. Očekivanje smo obrazložili činjenicom da studenti teologije u toku studija izučavaju religijske dogme koje se smatraju prihvaćenim i

jasno definisanim učenjem koje ne dopušta da se u njega sumnja, niti ostavlja mogućnost da bude opovrgnuto ili diskutovano.

S druge strane, smatrali smo da se nastavnim planom i programom studija psihologije pružaju elementarne instrukcije iz metodologije naučno-istraživačkog rada koje im omogućuju da suprotstavljena teorijska objašnjenja empirijski evaluiraju i zaključke donose na osnovu empirijskih dokaza. Studenti psihologije su generalno širokih pogleda i intelektualno radoznali, te pokazuju veći entuzijazam i energičnost u pogledu obavljanja studijskih aktivnosti jer najbolje mogu profitirati od resursa u svom studijskom okruženju, koje podstiče njihov entuzijazam i motivaciju da ulažu trud u svoje studije (Bakker, Sanz Vergel & Kuntze 2015). Intelektualna radoznalost i otvorenost pozitivno je povezana sa sklonošću ka AOM-u, pa smo očekivali da će normativni i informacijski uticaji u ovoj studijskoj grupi više podsticati sklonost ka AOM-u u odnosu na grupu teološkog fakulteta.

Glavni rezultati naše studije pokazuju da normativni i informacijski uticaj studiranja unutar studijske grupe ne ostvaruje efekte na sklonost studenata da aktivno otvoreno razmišljanju, tj. da hipoteza o efektu studijske socijalizacije nije potvrđena. Ustanovili smo da se AOM kod mladih osoba formira prije upisa na fakultet. O tome govori podatak da studenti psihologije već u prvoj godini studija imaju snažnije izraženu dispoziciju ka AOM-u u odnosu na studente teološkog fakulteta. Dakle, razlike u AOM-u postoje prije nego što su studenti imali priliku da iskuse formalne i neformalne, informacijske i normativne uticaje unutar studijske grupe.

Važnim rezultatom studije smatramo i činjenicu da se dobijeni trend razvoja AOM-a po studijskim grupama tokom studiranja ne može pripisati neravnomjernoj polnoj raspodjeli ispitanika u grupama ili njihovom uzrastu, jer se ove varijable nisu pokazale kao statistički značajni kovarijati. Ovi nalazi dodatno podržavaju zaključak da se dispozicija ka AOM-u razvija prije ulaska u akademsku sredinu i da je manje podložna uticajima studijske socijalizacije.

Baron (1985; 2009) ističe da se AOM može trenirati ali pretpostavljamo da treniranje i usavršavanje AOM-a nije direktno uključeno u studijske programe i da se oni više fokusiraju na specifična područja znanja zbog ograničenih resursa, razlika u programskim prioritetima i specifičnostima svake discipline. Riječ je o složenoj dispoziciji koja uključuje različite kognitivne i emocionalne procese, a njeno unapređenje zahtijeva svjesno naprezanje, refleksiju i vježbu (Baron 1993). Čak i ciljane intervencije treniranja AOM-a, poput edukativnih računarskih igara mogu imati izuzetno ograničene, ali ipak pozitivne efekte, poput smanjenja prekomjernog samopouzdanja i pristrasnosti u korist vlastitog mišljenja, kao i kratkoročnog po-

većanja sklonosti ka aktivno otvorenom mišljenju (Erceg, Andrić, Bosilj, Britvić, Čeko, Dedić, Jakopović, Jelić, Komlinović, Kostanić, Leverić, Nežnanović, Ostojić, Prevendar, Tadijan, Tokić, Vukasović, Zahirović, Mikac, Palanović, Ružojčić, Parmač-Kovčić i Galić 2024). Ipak, ovi efekti su ograničeni, što sugerise da bi razvoj AOM-a kroz obrazovne programe zahtijevao sistematičan pristup, duže trajanje i intenzivnije metode kako bi se postigli trajniji rezultati.

Statistički značajan glavni efekat studijske grupe, ali neznačajan interakcijski efekat godine i grupe zapravo govore u prilog hipoteze o samoselekciji (Hastie 2007). Na taj način, moguće je objasniti zašto studenti psihologije, već na prvoj godini, imaju više izražene sklonosti ka AOM-u u odnosu na studente teologije. Studenti s izraženom dispozicijom prema AOM-u intelektualno su radoznaliji (Baron 1993), pa stoga mogu biti i motivisani da shvate dublje slojeve ljudskog iskustva, da istraže različite ideje, vrijednosti i uvjerenja. Stoga mogu biti motivisani za studij psihologije, jer procijenjuju da im pruža priliku da se bave upravo tim temama, istražujući ljudsku psihu, kogniciju, emocionalne procese i društvene interakcije.

Važno ograničenje ove studije jeste to što je istraživanje sprovedeno na samo dva studijska programa, zbog čega dobijeni zaključci ne mogu biti generalizovani na sve akademske discipline, već se odnose isključivo na ispitane grupe. Radi postizanja bolje generalizacije rezultata, smatramo da bi buduća istraživanja trebala obuhvatiti veći broj studijskih programa iz različitih naučnih oblasti – društvenih, prirodnih i tehničkih nauka. Time bi se omogućilo testiranje stabilnosti nalaza i potencijalnih interakcija između akademskih disciplina i ispitivanih varijabli, čime bi se povećala eksterna validnost zaključaka. Osim toga, važno je napomenuti da je veličina uzorka, posebno mali broj ispitanika u grupi studenata teologije završnih godina, takođe, potencijalno ograničenje sprovedenog istraživanja, koje se negativno moglo odraziti na statističku snagu primijenjenih testova.

LITERATURA

1. Bakker, Arnold B., Ana Isabel Sanz Vergel, Jeroen Kuntze (2015), "Student engagement and performance: A weekly diary study on the role of openness", *Motivation and Emotion*, 39, 49-62.
2. Baron, Jonathan (1985), *Intelligence and rationality*, Cambridge University Press
3. Baron, Jonathan (1993), "Why Teach Thinking?: An Essay", *Applied Psychology*, 42(3), 191-214.

4. Baron, Jonathan (2008), *Thinking and deciding* (4th ed.), Cambridge University Press
5. Byrne, Barbara M. (2016), *Structural Equation Modeling with Amos*, Routledge, London
6. Drače, Saša, Aida Muheljić (2018), "Utjecaj visokog obrazovanja na sociopolitičku orijentaciju mladih", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, 21, 257-170.
7. Elchardus, Marka, Bram Spruyt (2009), "The culture of academic disciplines and the sociopolitical attitudes of students: A test of selection and socialization effects", *Social Science Quarterly*, 90(2), 446–460.
8. Erceg, Nikola, Lara Andrić, Leonarda Bosilj, Fedra Dolores Britvić, Ante Čeko, Magdalena Dedić, Stefani Diatlovska, Mirta Jakopović, Tamara Jakopović, Dominik Jelić, Tesa Komlinović, Marija Kostanić, Nikolina Leverić, Iva Neznanović, Fran Ostoić, Magdalena Prevendar, Martina Tadijan, Lucija Tokić, Matej Vukasović, Anisa Zahirović, Una Mikac, Antun Palanović, Mitja Ružojčić, Maja Parmač Kovačić, Zvonimir Galić (2024), "Teaching actively open-minded thinking online: encouraging effects of a serious computer game and an online module", *Journal of Cognitive Psychology*, 36(8), 938–953.
9. Fajgelj, Stanislav (2005), *Psihometrija: Metod i teorija psihološkog merenja (2. izdanje)*, Centar za primenjenu psihologiju, Beograd
10. Hastie, Brianne (2007), "Higher education and sociopolitical orientation: The role of social influence in the liberalisation of students", *European Journal of Psychology of Education*, 22, 259–274.
11. Perkins, David N., Eileen Jay, Shari Tishman (1993), "Beyond abilities: A dispositional theory of thinking", *Merrill-Palmer Quarterly*, 39(1), 1–21.
12. Perkins, David, Shari Tishman, Ron Ritchhart, Kiki Donis, Al Andrade (2000), "Intelligence in the wild: A dispositional view of intellectual traits", *Educational Psychology Review*, 12(3), 269–293.
13. Stanovich, Keith E., Richard F. West (2014), "The assessment of rational thinking: IQ ≠ RQ", *Teaching of Psychology*, 41(3), 265 – 271.
14. Stanovich, Keith E., Richard F. West, Maggie E. Toplak (2016), *The rationality quotient: Toward a test of rational thinking*, MIT Press, Cambridge, MA
15. Tabachnick, Barbara G., L. S. Fidell (2013), *Using multivariate statistics*, Pearson, Boston

16. Toplak, Maggie E., Richard F. West, Keith E. Stanovich (2011), "The cognitive reflection test as a predictor of performance on heuristics-and-biases tasks", *Memory & Cognition*, 39, 1275–1289.
17. Vučković, Željko (2021), "Razvoj društvene misije univerziteta od prosvetiteljstva do bolonjskih reformi", u: M. Antolović i S. Sadžakov (prir.), *Moderni univerzitet: od Humboltove do Bolonjske reforme*, Pedagoški fakultet, Sombor, 111-120.
18. Weidman, John C. (1979), "Nonintellective undergraduate socialization in academic departments", *Journal of Higher Education*, 50(1), 48–62.
19. Sackett, Paul R., Saron Demeke, Isaac Bazian, Anne Marie Griebie, Reed Priest, Nathan R. Kuncel (2024), "A contemporary look at the relationship between general cognitive ability and job performance", *Journal of Applied Psychology*, 109(5), 687.
20. Strenze, Tarmo (2007), "Intelligence and socioeconomic success: A meta-analytic review of longitudinal research", *Intelligence*, 35(5), 401-426.
21. Calvin, Catherine M., Ian J. Deary, Candida Fenton, Beverly A. Roberts, Geoff Der, Nicola Leckenby, G David Batty (2011), "Intelligence in youth and all-cause-mortality: systematic review with meta-analysis", *International journal of epidemiology*, 40(3), 626-644.

ACTIVE OPEN-MINDED THINKING AND ACADEMIC SOCIALIZATION

Summary:

Active Open Thinking (AOM) is a disposition that manifests itself as a tendency to consciously and actively seek, consider and evaluate various arguments based on available evidence when thinking and making decisions with the aim of reaching objective conclusions. According to the study socialization hypothesis, during academic studies, people harmonize their existing system of values, attitudes and beliefs with those that rule in the academic group they attend. In this paper, we try to examine whether the experience of studying in a certain study group has a statistically significant effect on AOM. The research was conducted on a convenient sample of students of the study program of theology (n=82) and psychology (n=205). From each group, students who are at the beginning (first and second year) and at the end (fourth and fifth year) of their studies were tested. Disposition towards AOM was assessed with a Likert-type scale consisting of 20 statements. The hypothesis of the research is that during their studies, psychology students show a significant increase in the tendency towards AOM compared to theology students. The analysis of the results found that, when it comes to the development of AOM, there is no statistically significant interaction between the study group and the length of study. Therefore, it can be concluded that the hypothesis about the effects of study socialization on active open-mindedness was not confirmed, because psychology students already at the beginning of their studies achieve statistically significantly higher average AOM results compared to theology students, and during the course of the studies there is no significant change in the level of AOM in any group.

Keywords: active open-minded thinking; academic socialization; cognitive styles; rational thinking

Adrese autora
Authors' address

Đorđe Petronić
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Filozofski fakultet
djordje.petronic@ffuis.edu.ba

Dr Nermin Đapo
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
nermin_djapo@yahoo.com

Igor Vujović
Filozofski fakultet
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
igor.vujovic@ff.ues.rs.ba